

Askerî Tarih Kavramı ve Türk Askerî Tarihinin Kaynakları

Ali Güler*

1. Askerî Tarih Kavramı

Genel tarih içinde önemli bir alanı kapsayan “askerî tarih”, son yıllardaki araştırmalarla çerçevesi daha net hale gelen bir disiplindir. Ana yapı olarak “muharebe ve harp” olayı/olayları üzerine yoğunlaşan askerî tarih, geçtiğimiz yıllarda sadece muharebe alanına indirgenen bir alan olarak değerlendiriliyordu. Hâlbuki muharebe/harp veya savaş dediğimiz olgu sadece bir muharebe alanına sıkıştırılmayacak kadar geniş bir olgudur. Bir başka deyişle askerî tarih sadece savaş/harp tarihi değildir. Bu nedenle savaş/harp tarihi askerî tarihin bir alt birimi olabilir.

Çünkü, insanlık tarihi boyunca yaşanan askerî faaliyetler sadece savaşın meydana gelip, bitmesinden ibaret değildir. Savaş meydanlarında, yani cephede yaşanan olaylar savaşın sadece bir bölümünü oluşturur. Dolayısı ile gelişmelerin o noktaya ulaşması aslında bir sondur. Genel olarak bakıldığında savaş kavramı, iki (veya daha çok) milletin, medeniyetin karşı karşıya gelmesidir. Bu nedenle askerî tarihte idealler, gelenekler, inançlar, ekonomi, yaratıcı güçler, yönetim mekanizması, insan unsuru hep birlikte harekete geçerler. Savaşın sonucunu da bütün bu faktörler ve bunların etkileşimi belirler.

Bunun için askerî tarih içinde “topyekûn savaş” kavramı önemli bir yer tutar. Mesela, Türk ordu düzeninin temelini “topyekûn savaş” anlayışı oluşturmuştur. Çünkü “ordu” ve “savaş” bir kültür işidir. Hem de bütün millete mal olmuş, milli bir kültür söz konusudur.¹

* Emekli Öğretmen Albay, Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi.
DOI: 10.37879/9789751749994.2022.20

1 B. Ögel, “Türk Askerî Tarih Araştırmalarında İzlenecek Metod Hakkında Birkaç Not”, *Askerî Tarih Bülteni Dergisi*, S. 13 (1982); *Tarih Yazımı Üzerine (Yöntemler-Yaklaşımlar-İlkeler-Yorumlar)*, ed. İ. Özçelik, Berikan Yayınevi, Ankara 2017, s. 11-18.

Askerî tarihin bir bölümünü oluşturan sadece savaş meydanlarındaki gelişmeleri ele alsak bile, buradaki askerî faaliyetler savaşın başlaması ve bitmesinden ibaret değildir. Savaşan güçlerin birbirlerine üstünlük sağlayabilmeleri için gerçekleştirdikleri cephe faaliyetleri, savaşın bir bölümünü oluşturur. Askerî tarih, savaş alanında mücadele eden birliklerin arazi üzerinde ilerlemeleri veya gerilemeleri dışında da uğraşı alanlarına sahiptir. Cephedeki harekâtı etkileyen ve hatta belirleyen hususların ortaya konulması askerî tarihin vazgeçilmezleri arasındadır.

Bu nedenle askerî tarih yazıcıları için öncelikle dikkate alınmak zorunda olan husus, bu incelenen konuların günlük toplum hayatının dışında bir alana ait olmasıdır. Çünkü savaş öyle bir şeydir ki, “düşman” taraftaki Askerî öldürmeyi “meşru” hale getirmektedir. Askerî tarihçi her şeyden önce bunun farkında olarak konuları incelemek zorundadır. Savaş zamanının şartları, barış zamanından oldukça farklı olduğu için askerî tarih araştırmacısı savaşın kendine has özelliklerini çalışmasına taşımak zorundadır.

Askerî tarih için bir araştırma konusu olmaktadır? Bu sorunun cevabı, insanlık genel tarihi içindeki savaş olgusunun kapsadığı alan ile ilgilidir. Bindiği gibi savaşların olmadığı, barışın egemen olduğu bir dünya hayal edilse bile insanoğlu çeşitli gerekçelerle, sebeplerle savaşmaktan vazgeçmiyor. Hatta biraz daha ileri giderek, insanlık tarihinin şekillenmesinde savaşlar ve onların yarattığı sonuçlar büyük çapta belirleyici rol oynuyor denilebilir. Nitekim 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanmış iki büyük dünya savaşı ve bu yüzyılın ikinci yarısını işgal eden “Soğuk Savaş”ın sonuçları, günümüz dünyasının siyasi, ekonomik ve sosyal zeminini oluşturmuştur dersek, abartmış olmayız.²

Şu halde askerî tarih kavramını genel tarih kavramından ayrı düşünmek mümkün değildir. İnsanlığın başından geçen siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel vs. tüm olaylar tarih biliminin konusunu oluşturmakta ise, askerî tarih öncelikle bu “tüm olayların” sadece “askerî” olanlarını inceleyen bir alt birim olmaktadır. Fakat yukarıda savaş/harp kavramı üzerinde dururken de belirtildiği gibi askerî tarih, diğer tüm alanlarla etkileşim içindedir.

Askerî tarih kavramı, son yapılan bir çalışmada gelişimi ve özellikleri dikkate alınarak şu şekilde tanımlanmıştır: “Askerî tarih; askerliğin oluşumunu, teşkilatlanarak kurumsallaşmasını, teçhizatlarıyla etkinleşmesini, kül-

2 O. Avcı, “Askerî Tarihin Yazımı ve Türkiye’deki Yansımaları”, *Tarih Yazımı Üzerine (Yöntemler-Yaklaşımlar-İlkeler-Yorumlar)*, ed. İ. Özçelik, Berikan Yayınevi, Ankara 2017, s. 242-243.

tür ve teamülleri ile doktriner bir yapıya dönüşmesini ve bütün bunların harp ve harekâtlarla ete kemiğe bürünmesini inceleyen, bu oluşumları etkileyen sebep ve sonuçlar ile bunlardaki psikolojik, sosyolojik, bilimsel, teknolojik ve kültürel yönleri açığa çıkarmaya çalışan bir ana bilim dalıdır.”³

2. Türk Askerî Tarih İncelemelerinde Durum

Her ne kadar başlangıcı Asurluların çivi yazılı tabletlerine kadar götürülse ve genel tarih yazıcılığından ayrışma olarak MÖ 400’de Thukydides’in “Peleponnes Savaşları”nı yazması gösterilse de askerî tarih, konusu itibarıyla genellikle genel tarih yazıcılığının içinde gelişmiştir.⁴ Hiç değilse modern çağlara kadar kaynaklar açısından bir birliktelik söz konusudur. Nitekim Türk tarih yazıcılığında askerî tarih son yıllara kadar, kurumsal olarak “devlet” kavramı etrafında veya kültür tarihi bakımından da milli kültür unsurlarından biri olarak ele alınmıştır. Son yıllarda yerli ve yabancı müstakil çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

Ülkemizde özellikle M. Fuat Köprülü ve onun öğrencilerinin oluşturduğu Köprülü tarih ekolünün temsilcileri Türk askerî tarihini hem devlet teşkilatı içinde, hem de Türk kültür tarihi içinde bir birim olarak incelemişlerdir.

Devlet teşkilatı ve hayatı çerçevesinde “askerî teşkilat” incelemesine bir örnek vermek gerekirse Prof. Dr. Aydın Taneri’nin *Harezmsahlr*⁵ isimli eseri önemlidir. Eserin I. bölümünde “Harezmsahlr’ın Siyasi Tarihi”ni ele alan Merhum Hocamız, II. bölümde “Harezmsahlr’da Devlet Teşkilatı ve Hayatı” başlığı altında şu alt başlıklara yer vermiştir:

- A) Saray Teşkilatı
- B) Hükümet Teşkilatı
- C) Askerî Teşkilat
 - 1) Hassa Ordusu
 - 2) Eyalet Askerleri
 - 3) Ordudaki Hiyerarşi-Ordunun Sayısı
 - 4) Orduda Bayrak, At ve Silah

3 C. Şayın, “Askerî Tarih Çalışmaları İçin Bir Sentez Aracı Önerisi 3T: Teşkilat, Teçhizat, Tefekkürat”, *Tarih Dergisi*, S. 52 (2010/2), İstanbul 2011, s. 168.

4 Bu konudaki örnekler için bk. C. Şayın, agm., s. 153 vd.

5 TDV Yay., I-XI, Ankara 1993, s. 1-196.

5) Seferberlik, Av, Harp Meclisi ve Savaş Şekilleri

6) Zaferin İlanı

D) Adalet Teşkilatı

E) Sosyal Hayat-Fikir ve Sanat Hayatı

Prof. Dr. Aydın Taneri'nin (devlet teşkilatının bir unsuru şeklinde) müs-takil bir askerî tarih araştırması olarak ele alınabilecek bir çalışması da "Os-manlı Kara ve Deniz Kuvvetleri, Kuruluş Devri (1299-1453)"⁶ isimli hacimli eseridir. Bu eserde kuruluş devri Osmanlı kara ve deniz kuvvetleri şu başlık-lar altında incelenmiştir:

Giriş: Osmanlı Öncesi Türk Kara ve Deniz Kuvvetleri Hakkında Genel Bilgiler

Bölüm I: Osmanlı Kara Kuvvetleri Teşkilatı ve Elemanları

Bölüm II: Osmanlı Kara Kuvvetlerinde Teçhizat, Bayrak, Davul ve Kı-yafet

Bölüm III: Osmanlı Kara Kuvvetlerinde Strateji ve Taktik

A- Modern Askerlikte Harekât Hakkında Genel Bilgiler

B- Osmanlı Kara Kuvvetlerinin Sevki ve Muharebe Şekilleri

1- Strateji ve Taktik Tesbiti

2- Kıt'a İntikalleri

3- Taarruzî Harekâta Kuşatma

4- Taarruzî Harekâta Çevirme

5- Cephe Taarruzu

6- Savunma

7- Geri Harekât

Bölüm IV: Osmanlı Deniz Kuvvetleri

Bölüm V: Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetlerinde Gelenek ve Adetler

Askerî tarih incelemeleri bu iki örnekte gördüğümüz gibi, “devletin bir kurumu” olarak incelenebileceği gibi, “bir medeniyetin, kültürün unsuru” olarak da incelenebilir. Türk tarih yazıcılığı içinde buna en iyi örneklerden birini Prof. Dr. Bahaeddin Ögel vermiştir. Merhum Hocamız “Türk Kültür Tarihine Giriş”⁷ isimli 9 ciltlik hacimli eserinde; “Göktürklerden Osmanlı İmparatorluğu’na kadar Türklerde köy ve şehir hayatı, ziraat kültürü, ev kültürü, yemek kültürü, giyecek ve süslenme kültürü, tuğ ve bayrak, ordu, ordugâh ve otağ, devlet ve ordu mehteri, halk musikisi aletleri” gibi konular ayrı ayrı birer ciltte anlatılmıştır. Bu hacimli eserin 3 cildi doğrudan Türk askerlik kültürü ile ilgilidir. 9 cildin konuları şu şekildedir:

Türk Kültür Tarihine Giriş, C I. Türklerde Köy ve Şehir Hayatı.

Türk Kültür Tarihine Giriş, C II. Türklerde Ziraat Kültürü.

Türk Kültür Tarihine Giriş, C III. Türklerde Ev Kültürü.

Türk Kültür Tarihine Giriş, C IV. Türklerde Yemek Kültürü.

Türk Kültür Tarihine Giriş, C V. Türklerde Elbise ve Süslenme Kültürü.

Türk Kültür Tarihine Giriş, C VI. Türklerde Tuğ ve Bayrak.

Türk Kültür Tarihine Giriş, C VII. Türklerde Ordu, Ordugâh ve Otağ-Devlet.

Türk Kültür Tarihine Giriş, C VIII. Türklerde Devlet ve Ordu Mehteri.

Türk Kültür Tarihine Giriş, C IX. Türk Halk Musikisi Aletler.

Bu çalışmalara ilaveten; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Mustafa Akdağ, Mehmet Altay Köymen, İbrahim Kafesoğlu, Osman Turan, Halil İnalçık, Reşat Genç gibi çok değerli tarihçilerimizin kendi alanları ile ilgili olarak gerek doğrudan gerekse çalışmalarının içeriğinde bir alan olarak Türk askerî tarihini kurumsal yönden incelediklerini ve önemli bir askerî tarih altyapısı oluşturduklarını ifade etmeliyiz.

Fakat özellikle akademik tarihçiliğin dışında daha çok askerî eğitim ve öğretim ile Askerî mevzuatı yönlendirme amacıyla profesyonel askerlerce yapılan çalışmaların pek çok sebepten ilmi ölçülerden uzak kaldığı görünmektedir. Bu sebepler arasında kaynakların yeterli derecede ele alınamaması, orijinal belgelere ulaşılamaması, kaynak diline olan vukufsuzluk ve genel

7 Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1984-1987. 4. Baskı, Ankara 2000.

tarih bilimi yöntemlerine hâkim olmama (tarih disiplini almamış olmak) sayılabilir.⁸ Elbette Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı bir daire olarak çalışan askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'nın son yıllarda yaptığı yayınları, çıkardıkları dergileri ve düzenledikleri askerî tarih seminerlerine sunulan bildirileri bu yargının dışında ele almak gerekir. Çünkü bu dairenin yayınlarının son yıllarda önceki yıllara oranla daha ilmi ve daha doyurucu bir hale geldiği gözlenmektedir. Bunda meslekten tarihçi olan ve akademik çalışma yapmış asker tarihçilerin rolü büyüktür.

Prof. Dr. Feridun M. Emecen'in askerî tarih incelemeleri (özellikle Osmanlı askerî tarihi incelemeleri) konusundaki mukayeseli şu değerlendirmeleri önemlidir: "Akademik tarihçiliğin askerî tarih yazımında da bazı istisnalar dışında; Osmanlı kroniklerinin dilinin esir aldığı bir tarz ve yaklaşımda nakilci bir üslubun tercih edildiği, Batı tarihçiliğinde ortaya çıkan yeni tez ve anlayışların hayli uzağında kalınarak derin bir "farkına varmazlık" içerisinde son derece sıkıcı ve hedefi belirsiz bir anlatımın hâkim olduğu bilinmektedir. Bu tip anlatımlarda daha çok boş bir "hamaset" in derin bir şekilde etkilemiş olduğu Osmanlı Devleti'nin savaşçı/fütuhatçı yanı öne çıkarılmakta, savaş organizasyonu, bunun belirleyici alt yapısı, silah teknolojisinin mahiyeti, askerî birliklerin terkihi, taktikler, çağdaş ordularla ve sistemlerle mukayese gibi mevzular ise tamamen ihmal edilmektedir. Buna paralel olarak Osmanlı tarihçiliğinde askerî tarihe yönelik ihmalin bir başka önemli sebebi, yarım asırdan bu yana Batı tarihçiliğinde yeni moda akım olarak kendisini gösteren kabaca "sasyal ve ekonomik tarih" diye vasıflandırabileceğimiz türden çalışmaların, türlü ekollerin etkisi altına alınarak, Osmanlı tarihçiliğini de derinden etkilemesi; farklı konulara, hatta siyasi ve askerî tarih alanına yönelme isteğini körleştirecek derecelerde küçümseyici bir dalganın tam anlamıyla akademik tarihçiliğe hâkim olması keyfiyettir.

Halbuki bugün dünya tarihçiliğinde askerî tarih incelemelerinin çok popüler olduğu, geçtiğimiz asrın başından bu yana yeni tezler üretildiği yoğun bir ilmi tartışma ortamının belirlediği, üstelik "bütüncül" bir tarih anlayışı içerisinde askerî tarihin siyasi, sosyal ve ekonomik tarihçilik alanlarıyla ayrılmaz bir parça oluşturduğu bilinmektedir. Son dönemlerde Türkçeye de tercüme edilen askerî tarihle ilgili genellikle popüler vurgular taşıyan kitaplar bu anlamda ciddi bir fikir vermektedir. Bunlarda vurgulanmaya çalışılan husus, Batı'nın üstün teknolojisinin, haberleşme ve tıbbi gelişmelerin aslında savaşlar vesilesiyle ortaya çıktığı vakıyasıdır. Haliyle askerî tarih çalışmalarının-

8 F.M. Emecen, "Sed Vitae Discimus (Okul İçin Değil, Hayat İçin Öğrenmeliyiz)"; G. Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, çev. ve haz. K. Şakul, Timaş Yay., İstanbul 2013, s. 21.

da Batı tarihçiliğinin geliştirdiği argümanlar ve oluşan paradigmlar yönlendirici bir etkiye sahip olmuştur. Batı medeniyetinin üstün ve hâkim olduğu bu çok tanıdık dil, askerî tarihçiliğin temel konularda ve teorik zeminde de kendisini göstermiş; adeta sarsılmaz bir kutsak “hale” oluşturmuştur. İlginç olan husus buna karşı olan çıkışların yine bir kısım revizyonist Batılı tarihçiler tarafından yapılmış olmasıdır. Bunların giderek yükselen itiraz ve seslerine rağmen görüşlerinin ilmi bir çerçeve içine hapsediği, popüler bir genişlik kazanmadığı söylenebilir. Fakat Avrupa merkezli yaklaşımı eleştiren, Avrupa dışı gelişmelere mutlaka göz atılması gerektiğini ileri süren ve bu çerçevede sayıları giderek artan çalışmalar, askerî tarih alanının teorik düzeydeki bilgilerini hayli sarsacak bir vafsa bürünmektedir.

Bu noktada, bazı ciddi itirazlara rağmen, askerî gelişimin bir dönüm noktası olduğu, Batı’nın yükselişinin, teknolojik hamlesinin başladığı varsayılan 16. ve 17. yüzyılların en büyük siyasi-askerî gücü olarak hiç şüphesiz, “Batı’nın içine kadar girmiş olan sınırlarıyla” Osmanlı İmparatorluğu göz ardı edilemeyecek bir tarzda öne çıkmaktadır. O kadar ki saz konusu dönemde bu imparatorluk bilinen eski dünyanın en önemli bir bölümüne hâkim olmuş, üstelik Orta Avrupa’ya yayılmış bir görünüm sunmaktaydı. 1350’lerde başladığı Avrupa macerasını 17. yüzyılın ikinci yarısının sonlarına kadar Macaristan, Hırvatistan dahil Slovakya’ya kadar uzanarak sürdürmüş; Kuzey Avrupa’da dahi ağırlıklı bir siyasi nüfuz oluşturmuş bulunuyordu. Bundan dolayı büyük bir askerî gücü ana merkezinden bu kadar uzaklara taşıyan bir organizasyona ve kapasiteye sahip bu devasa siyasi oluşumun, Batı tarihçiliğinin geliştirdiği tezlere hemen hemen hiç yer almaması, her şeyden önce onun bu coğrafyadaki konumuna ters düşen anlaşılması zor bir vaziyet ar eder. Bu durumun farkında olan bazı kuramcılar ise, işin içinden “kalabalık, yağmacı kitlelerin, başıboş, stratejiden yoksun hareketinin bir sonucu olarak yayılmış bir bozkır devleti” veya biraz daha insaflı olanlarının “taklit teknolojiyi kullanan ama bunu ilerletmekten aciz yağınlar” şeklinde tanımlarla çıkmaktadırlar. Bunun en bariz örneğini, Batı tarihçiliğinde ateşli silahların kullanımına bakılarak geliştirilen ve hayli derin bir tartışmaya yol açan “Askerî devrim” kavramı içerisinde Osmanlı’nın yeri konusundaki görüşler oluşturmaktadır.

Bu noktada durarak, öncelikle Osmanlı askerî tarihiyle ilgili söz konusu tartışmalar tahtında, Osmanlı kronikleri ve arşiv belgelerine dayalı sağlam araştırmaların ortaya konmamış olmasının büyük bir bilgi boşluğuna ve eksikliğine yol açtığını belirtmem gerekmektedir. Yukarıda temas edildiği üzere Osmanlı tarihçiliğinde, savaşların bu yönleri üzerinde hemen hemen hiç

durulmamış; ilgili az sayıdaki çalışma ise “konuya başka bir noktadan yaklaşıtları ve farklı kontekstlerde ele aldıkları” için sadece Avrupa tarihçileri değil Türk tarihçilerinin bile bilgisi dışında kalmıştır. Son yıllarda Osmanlı askerî organizasyonunu, lojistiğini, insan gücü kapasitesini aydınlatmaya yönelik yeni araştırmaların giderek hızlanmaya başlamış olması Batı tarihçiliğinde Osmanlı askerî tarihine karşı olan ilgisizliği belirli ölçülerde dağıtmıştır.”⁹

3. Askerî Tarih Nasıl İncelenebilir?

Genel tarih ilminin bir alt birimi olarak askerî tarih, tarih ilminin kullandığı ana yöntemleri, bakış açılarını rahatlıkla kullanabilir. Bunlar; bilgilendirici, öğretici, neden-nasılıcı (analitik), toplumsal tarih ve kültür tarihi bakış açılarının tamamı, biri veya birkaçı olabilir.

Askerî tarih medeniyetlerin, kültürlerin askerlik tarihi şeklinde (Türk, Arap, Roma, Fars, Hint, Çin, Slav, Cermen vb.) ele alınabileceği gibi; coğrafi olarak da bölümlenebilir: Orta Asya, Anadolu, Doğu Avrupa, Balkan askerî tarihleri gibi. Yine askerî tarihi dönemlere göre de sınıflandırarak incelemek mümkündür. İlk Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ askerî tarihi vb... Şüphesiz askerî tarih çağları, genel tarih çağlarından farklı olabilir. Mesela Theodore Ropp askerî tarih bakımından çağları şu şekilde ayırmaktadır: “Demir çağı klasik imparatorluklar, Asurluların MÖ 700’de ortaya çıkmasıyla başlıyor ve Roma’nın Batı’daki yıkılışıyla bitiyor. Orta Çağ, İslam devletinin fetihleriyle başlıyor, İstanbul’un fethiyle bitiyor. Erken modern çağ ise Atlantik ve iki kıtanın fethiyle başlıyor II. Friedrich’in 1786’da ölümüyle bitiyor. Modern çağ, 1789 Fransız İhtilali ile başlayıp, 1945’te atom bombasının atılmasıyla bitmektedir. Bu çağın belirgin özelliği hanedanların savaşından milletlerin ve devletlerin savaşına geçilmesi ve ‘topyekûn savaş’ fikrinin uygulanmasıdır. Geç modern askerî çağ ise başlangıçta nükleer silahların ‘dehşet dengesi’, sonrasında ise uluslararası terör örgütlerinin faaliyetleri nedeniyle hâlihazırda milli devletlerin üstünde, küresel bazı aktörlerin (NATO, Varşova Paktı), devlet dışı bazı “vekil tayin edilmiş” aktörlerin (Taliban, El-Kaide, DAESH, PKK/PYD vb.) ve özel/özelleştirilmiş askerî birlikler”¹⁰ (Blackwater Worldwide şirketi vb.) güç kullandığı bir dönemdir.¹¹

9 F. M. Emecen, “Sed Vitae Discimus (Okul İçin Değil, Hayat İçin Öğrenmeliyiz)”, s. 21-23.

10 Bu şirketler için en iyi örnek; kurulduğu günden bu yana hızla büyüyen ve artık bir özel güvenlik şirketinden küresel alanda faaliyet gösteren “paralı asker ordusu”na dönüşen Blackwater Worldwide şirketidir. Şirketin ABD’li kurucusu Erik Prince’dir. Bu tip yeni yapılanmalar konusunda ayrıntılı bilgi için şu çalışmaya bakınız: A. Ekmekçioğlu, *Savaşın Virüsleri Özel Askerî Şirketler*, I-XVII, Nobel Yay., Ankara 2016, s. 1-260.

11 T. Ropp, “Military History to the End of the Eighteenth Century”, *A Guide to The Study*

Askerlik tarihi evrensel anlamda askerliğin ve askerî kavramların oluşumunun ve gelişiminin izlendiği bir disiplindir ve hem “toplayıcı toplumlarda askerlik” gibi dönemsel yani “yatay” alanlar, hem de “süvari tarihi” gibi başlangıçtan bugüne kadar olan gelişim bakış açısını sunan “dikey” bir yaklaşım içerir. Max Weber’in kavramsallaştırmış olduğu “modern bürokrasi” tüm özellikleriyle askerî teşkilat içinde gözlemlenebilir. Kurumlar tarihi, odağında teşkilat (organizasyon/örgüt) olan askerlik kurumunun mekanizmasını açıklamak için önemli bir disiplindir. Bir makinanın dişlileri gibi olan tabur, alay, tugay, kolordu, ordu kurumlarının her birinin farklı özellikleri ve kullanım şekilleri/alanları söz konusudur. Bu kurumların sürekli bir karargâh yapılarının bulunması onlara bir kişilik, hafıza ve örgüt/kurum kültürü oluşturma imkanı sağlamıştır.¹²

Askerî tarih çalışmaları için bir modelleme geliştirmiş olan Cevat Şayin, askerî tarihin içeriğine göre şu alt birimler bakımından incelenebileceğini ortaya koymaktadır:¹³

Askerî Tarih

1. Askerlik Tarihi

Toplayıcı Toplumda Askerlik

Tarım Toplumunda Askerlik

Yeniçağda Askerlik

Sanayi Toplumunda Askerlik

Bilgi Toplumunda Askerlik vb.

Süvari Tarihi

Piyade Tarihi

Topçu Tarihi

İstihkâm Tarihi vb.

2. Kurumlar Tarihi

Kara Kuvvetleri Tarihi

Deniz Kuvvetleri Tarihi

and Use of Military History, s. 89-109. Aktaran: C. Şayin, agm., s. 160.

12 C. Şayin, agm., s. 160.

13 C. Şayin, agm., s. 161, Şekil: 1.

- Hava Kuvvetleri Tarihi
 Askerî Eğitim ve Öğretim Kurumları
 3. Komutanlar/Liderler Tarihi
 4. Harp/Muharebe Tarihi
 Kara Muharebeleri Tarihi
 Deniz Muharebeleri Tarihi
 Hava Muharebeleri
 Müşterek Harekât Tarihi
 5. Gayri Nizami Harp Tarihi
 Özel Harp Tarihi
 Direnişler Tarihi
 Ayaklanmalar Tarihi
 İhtilaller Tarihi
 Darbeler Tarihi

4. Türk Askerî Tarihinin Kaynakları

Tarih, belgeye bağlı olarak toplumların bütün faaliyetlerini, kaydettikleri gelişmeleri, toplumlar/topluluklar arasında geçen olayları yer-zaman ve sebep sonuç ilişkisi içinde araştıran ve günümüze aktaran bir sosyal bilim dalı¹⁴ olduğuna göre geçmişe ait belgeler, geçmişe aydınlatan her türlü materyal, tarihin hareket noktası olmaktadır. Tarih gücünü bu kaynaklardan alır. Tarihi bilginin merkezinde kaynaklar vardır. Tarihi kaynak denince, tarihi bilgi veren malzeme akla gelir. Ancak her bilgi veren malzeme, tarihi kaynak olma özelliğine sahip değildir. Bir malzemenin tarihi kaynak sayılabilmesi için, öncelikle devrinde üretilmiş/meydana getirilmiş olması, bu mümkün olmadığı takdirde, devrine yakın bir zamanda ve devrinin kaynaklarından yararlanılarak meydana getirilmiş olması gerekir.¹⁵

14 İ. Özçelik, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2001, s. 18.

15 İ. Efe, "Harp Mecmuası Örneğinde Tarih Kaynağı Olarak Süreli Yay.," *Tarih Yazımı Üzerine (Yöntemler-Yaklaşımlar-İlkeler-Yorumlar)*, ed. İ. Özçelik, Berikan Yayınevi, Ankara 2017, s. 410.

Askerî tarih, genel tarihin bir alt ana bilim dalı olduğuna göre, kaynakları da genel tarih kaynaklarından çok fazla ayrılmayacaktır. Elbette askerlik mesleğinin kendine has kurumsal kültürü ve özellikli uygulamaları bakımından genel tarih kaynaklarından farklı kaynakları da olacaktır. Ne yazık ki askerî tarihe duyulan ilgisizlik, onun kaynakları ve literatürü konusuna da yansımıştır. Askerî tarih konusunda önemli çalışmalara imza atmış bir akademisyen olarak Kahraman Şakul'un şu tespiti bizi gerçekle yüz yüze getirmektedir: "Osmanlı tarihinin genç araştırmacılarına yöntem, kaynak ve yaklaşım konularında yol göstermek amacıyla yapılan bir çalışmada Osmanlı Harbiyesi'ne meşru bir araştırma alanı olarak tek bir satırla olsun değinilmemiştir."¹⁶

Genel tarih araştırmalarının kaynakları bakımından karşılaşılan temel bazı etkenler, askerî tarih araştırmalarının kaynakları bakımından da geçerlidir. Kronolojik olarak günümüzden geriye gidildikçe kullanılabilir kaynak sayısı ve çeşitliliği azalmakta; günümüze yaklaştıkça hem sayı hem de çeşitlilik artmaktadır. Bu konu, devlet tarafından veya devletin bir kurumu olarak ordu tarafından üretilmiş evrak/arşiv belgeleri (resmi belgeler) bakımından da böyledir, bunların dışında kalan yarı resmi veya resmi olmayan (sivil) kaynaklar için de böyledir.

"Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihi" bakımından tarihin, bu bağlamda Türk askerî tarihinin kaynaklarını genel olarak şu şekilde sıralamak mümkündür:

16 K. Şakul, "Osmanlı Askerî Tarihi Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1/2 (2003), s. 529.

1. Arşivler
2. Resmi Yayınlar
3. Süreli Yayınlar
4. Başvuru Eserleri
5. Hatıratlar, Günlükler ve Biyografiler
6. Görüntülü, Sesli ve Sözlü Kaynaklar
7. Telif ve Tetkik Eserler¹⁷

Bunlar arasında bize en çok malzemeyi veren kaynaklar şüphesiz arşivlerdir. Türk arşivleri resmi askerî tarih belgeleri bakımından oldukça zengin malzeme içermektedir. Aşağıda bunları ele alacağız. Arşivlerin yanında Prof. Dr. Semih Yalçın'ın tasnifinde alt başlıklar halinde örneklendirdiği bir diğer alan da “Resmi Yayınlar” alanıdır. Bu kapsamda, Resmi Gazeteler, Düsturlar, Meclis Zabıt Cerideleri, Mevzuat Külliyatları (Kanunlar), Tüzükler ve Ayın Tarihi gibi pek çok kaynak söz konusudur.

Süreli yayınlar içinde, özellikle asker tarihçilerimizden ve Türk askerî tarih araştırmalarıyla tanıdığımız Prof. Dr. Hamit Pehlivanlı'nın bir çalışmasına konu olan “askerî gazete ve süreli yayınlar” arasında şu gazete ve dergiler ele alınmıştır.¹⁸ Burada sıralanan dergilerin bir kısmı isim değiştirerek birbirinin devamı mahiyetinde yayımlanmıştır:

1. Askerî Gazeteler
 - 1.1. Ceride-i Askerîye (Çıkış Tarihi: 2 Şubat 1864) Askerî Mucmua
 - 1.2. Askerî Ceride-i Baytariye (Çıkış Tarihi: Haziran 1918)
 - 1.3. Ceride-i Tıbbiye-i Askerîye (Çıkış Tarihi: 1871)
 - 1.4. Ceride-i Bahriye (Çıkış Tarihi: 25 Haziran 1889)
2. Askerî Süreli Yayınlar
 - 2.1. Mecmua-i Fünûn-ı Askerîye (Eylül 1878-1882)

¹⁷ Bu konuda ayrıntılı ve müstakil bir çalışma için bk. E. Semih Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları*, Berikan Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2010, I-XII, s. 1-468.

¹⁸ H. Pehlivanlı, “Son Dönem Tarih Araştırmalarında Askerî Gazete ve Süreli Yayınların Yeri”, <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Hamit-PEHLIVANLI-Son-Donem-Askeri-Tarih-Arastirmalarinda-Askeri-Gazete-ve-Dergilerin-Yeri.pdf>. Ayrıca Bk. http://www.tsk.tr/Content/pdf/yayinlar/sureli_yayinlar_08032017.pdf

- 2.2. Mecmua-i Askerîye (1882-1914)
- 2.3. Askerî Mecmua (Mart 1926-1948)
- 2.4. Ordu Dergisi (1948-1961)
- 2.5. Silahlı Kuvvetleri Dergisi (1961-Devam Ediyor)
- 2.6. Asker (Çıkış Tarihi: 24 Temmuz 1908)
- 2.7. Asker Hocası (Çıkış Tarihi: Ocak 1920)
- 2.8. Askerî Tıb Mecmuası (Çıkış Tarihi: 1922)
- 2.9. Askerî Sıhhiye Mecmuası (Çıkış Tarihi: 1931)
- 2.10. Askerî Sıhhiye Dergisi (Çıkış Tarihi: 1949)
- 2.11. Askerî Talebe Baytari Mecmuası (Çıkış Tarihi: 1923)
- 2.12. Askerî Veteriner Dergisi (Çıkış Tarihi: 1922)
- 2.13. Askerî Tıb Baytari Mecmuası (Çıkış Tarihi: 1923)
- 2.14. Askerî Divan Temyiz Kararları Dergisi (Çıkış Tarihi: 1925)
- 2.15. Askerî Hava Mecmuası (Çıkış Tarihi: 1922)
- 2.16. Vekayi ve Terakkiyat-ı Havaiyye (Hava Mecmuası) (Çıkış Tarihi: 1922)
- 2.17. Harp Mecmuası (Çıkış Tarihi: 1915)
- 2.18. Harp tarihi Vesikaları Dergisi (1952-1973)
- 2.19. Harp Tarihi Belgeleri Dergisi (1973-1978)
- 2.20. Askerî Tarih Belgeler Dergisi (1978-2004/2007-Devam Ediyor)
- 2.21. Askerî Tarih Bülteni (1976-2002)
- 2.22. Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi (2003-Devam Ediyor)
- 2.23. Mecmua-i Seneviyye-i Bahriye (Çıkış Tarihi: 1915)
- 2.24. Mecmua-i Fünûn-ı Bahriye (Risale-i Mevkute-i Bahriye) (Çıkış Tarihi: 1899)
- 2.25. Deniz Mecmuası (Donanma Dergisi) (Çıkış Tarihi: 1 Temmuz 1928)
- 2.26. Deniz Kuvvetleri Dergisi (Çıkış Tarihi: Ocak 1968)

- 2.27. Donanma Emirnamesi (Çıkış Tarihi: 1914)
- 2.28. Donanma Dergisi (Çıkış Tarihi: 1900)
- 2.29. Askerî Fabrikalar Mecmuası (Çıkış Tarihi: 1 Şubat 1933)
- 2.30. Kahramanlık Menkıbeleri Dergisi (1969 Bir sayı yayımlanmıştır)
- 2.31. Savaş menkıbeleri Dergisi (1973-1974)
- 2.32. Atatürk Haftası Armağanı (1974-Devam Ediyor)
- 2.33. Güncel Konular (1980-1989)
- 2.34. Stratejik Etütler Enstitüsü Bülteni (1967, İki sayı yayımlanmıştır)
- 2.35. Stratejik Etütler Dairesi Bülteni (1967-2001)
- 2.36. Stratejik Etütler Bülteni (1967-2000)
- 2.37. Stratejik Araştırmalar ve Etüt Bülteni (2001, Bir sayı yayımlanmıştır.)
- 2.38. Stratejik Araştırmalar Dergisi (2003-2011)

Askerî tarih kaynakları arasında son yıllarda önemi üzerinde daha çokça durulan bir alan da “hatıratlar, günlükler, not defterleri ve hatta mektuplar”-dır. Bu kaynaklar, resmi belgelerin dışında olup, incelenen dönemde incelenen olay veya kurum içinde bizzat dahil olan insanların kişisel kayıtları olmaktadır. Bu belgeler hem resmi belgeleri dengeleyici bir işlev görürler; hem de resmi belgelere yansımayan olayın/olayların insani boyutunu günümüze aktarırlar. Bu nedenle bu tür birinci tekil şahıs, birey anlatımları için günümüz dünya tarihçiliği ve sosyal bilimlerinde “benlik belgeleri” kavramı kullanılmaktadır.

Bu tür kaynaklar diğer kaynakları destekleyici özellikleri yanında çoğu kez müstakil bir öneme de sahiptir. Örneğin günümüzde askerî tarih çalışmalarında giderek benimsenen “yeni askerî tarihçilik bakış açısının” önem verdiği konulardan bir olan “savaş deneyimi” analizlerinde, yani bir savaşı genel olarak bir toplumun ya da daha dar olarak savaşa bizzat katılmış insanların nasıl deneyimlediği, o savaşın insan ve insan grupları üzerinde ne gibi etkiler bıraktığı konusunda hatırat, günlük tarzı kişisel kayıtların birinci derecede önem sahip oldukları söylenebilir.

Yine başka bir örnek vermek gerekirse, günümüz askerî tarihçiliğinin giderek önem kazanan konularından biri olan “hafıza/bellek” çalışmalarının, örneğin bir toplumun bir savaş travmasını nasıl hatırladığı ve o travmayla

nasıl baş etmeye çalıştığı gibi konuların araştırılmasında da bu gibi kişisel anlatıların vazgeçilmez bir değeri vardır.¹⁹

Mehmet Beşikçi'nin hatırat, anı ve günlükler hakkındaki bu değerlendirmelerine katılmakla birlikte; genel tarih disiplini içinde özellikle bireysel düzeydeki bu tür kaynaklar için kabul edilen ve dikkat edilmesi gereken en büyük zafiyet bunların sübjektif kaynaklar olmasıdır. Yani hatıratını yazan insan olaya kendi bakış açısı ile bakacak ve kendine göre bir anlatım tutturacaktır. Kaldı ki aktardığı bilgi, yaşantı ve gözlemler o kişinin eğitim ve kültür düzeyi ile de yakından ilişkili olacaktır. Hatıratlar tek başına tarih yazımı veya bir tarihi olayı anlamak ve açıklamak için yeterli değildir. Diğer kaynaklarla birlikte karşılaştırma yapılarak kullanılmalıdır.

Askerî tarih ve Türk askerî tarih kaynakları arasında en önemli verileri, belgeleri barındıran yerler arşivlerdir. Prof. Dr. Semih Yalçın'ın önemli eserinde tek tek incelediği arşivlerin tamamı²⁰ Türk askerî tarihini ilgilendiren belge ve bilgiler içermektedir. Fakat bunlar arasında özellikle doğrudan Türk askerî tarih yazımında olmazsa olmaz olan arşivler şunlardır:

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi
2. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
3. Cumhurbaşkanlığı Arşivi
4. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Arşivi
5. Milli Savunma Bakanlığı Arşivi
6. Anıtkabir Belgeliği
7. Kara Harp Okulu Arşivi
8. Harbiye Askerî Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Arşiv ve Kütüphanesi
9. Genelkurmay Foto Film Merkezi
10. İçişleri Bakanlığı Arşivi

19 Hatırat ve günlüklerin askerî tarih çalışmalarındaki rolü ve Türk askerî tarih araştırmaları bakımından bu tür kaynak örneklerinin neler olabileceği konusunda bakınız: M. Beşikçi, "Askerî Tarihçiliğin Gayri Resmî Kaynakları: Asker Anıları ve Günlükleri", <http://www.ozel-buroistihbarat.com/Content/images/archive/tarih-Askeri-tarihciligin-gayri-resmi-kaynaklari-asker-anilari-ve-gunlukler-415d5392-bc41-4246-92eb-ddb45ec028e7.pdf>

20 E. S. Yalçın, *age.*, s. 35-63.

11. Dışişleri Bakanlığı Arşivi
12. Kızılay Arşivi
13. TBMM Arşiv ve Kütüphanesi
14. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi ve Kütüphanesi
15. Emekli Sandığı Arşivi
16. Türk Tarih Kurumu Arşiv ve Kütüphanesi
17. Türk ordusunun tarih içinde savaş meydanlarında karşı karşıya geldiği veya aynı medeniyet dairesinde bulunduğu, komşuluk yaptığı ülkelerin arşivleri.

Şüphesiz bu arşivlerin sayısı çoğaltılabilir. Her birinin içeriği ve Türk askerî tarihi araştırmaları bakımından taşıdığı önem üzerinde ayrı ayrı durulabilir. Fakat biz bu bildiri kapsamında sadece yeni ismi ve statüsü ile Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşivi ve içeriği²¹ üzerinde durmak istiyoruz:

ATASE Daire Başkanlığı Arşivi'nin Kısa Tarihçesi

Türkiye'de askerî tarihle ilgili belgelerin arşivlenmesi çalışmaları İkinci Meşrutiyet Dönemine kadar uzanır. Bu dönemde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Ahmet İzzet Paşa, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'yi dört şubeye ayırmış, Birinci Şube'nin alt kısımlarından birini de harp tarihi işleriyle uğraşmakla görevlendirmişti. Askerî tarihle ilgili işleri yürütecek bağımsız bir birimin oluşturulması 11 Nisan 1916'da Enver Paşa'nın emriyle gerçekleşmiş, Harbiye Nezareti Müsteşar Muavinliği'ne bağlı ve geçici olarak Tarih-i Harp Şubesi adıyla kurulmuştur. Bu şube Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'ye bağlanmıştır.

Milli Mücadele sırasında Ankara'da İstanbul'dakinden ayrı bir Erkân-ı Harbiye-i Umumiye kurulmuş, o da bünyesinde bir askerî tarih birimi mey-

21 Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı tarihçesi ve arşiv içeriği hakkında aşağıdaki bilgiler şu çalışmalardan alınmıştır: H. Kendirci, İ. H. Aytar, "Askerî ve Siyasi Tarih Araştırmaları İçin Önemli Bir Belge Merkezi: ATASE Arşivi Kuruluşu, Yayınları ve Belge Koleksiyonları", *Turkish Studies (International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, Volume 10/1 (Winter 2015), s. 341-350. *Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Tarihi (1916-1998)*, ATASE Yay., Ankara 1999. TETİK, Ahmet, "Dünden Bugüne Genelkurmay ATASE Arşivi", Uluslararası Türk Arşivleri Sempozyumu (17-19 Kasım 2005) Tebliğler-Tartışmalar, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul 2006, s. 112-118.

dana getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra Ankara'daki Erkân-ı Harbiye'nin bünyesinde yer alan Tarih-i Harp Şubesi askerî tarih anlamında tek yetkili organ olmuştur. Ankara'da uygun bina bulunamaması nedeniyle Tarih-i Harp Şubesi Şubat 1923'te Konya'ya taşınmaya başlamış üç ay içerisinde tamamen oraya yerleşmiştir. 1925'te adı Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Tarih-i Harp Dairesi olarak değiştirilen teşkilat 1926'da tekrar Ankara'ya taşınır ve burada kendisine, Hamamönü semtinde yetersiz bir bina tahsis edilir. 1928'de Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Harp Tarihi Encümeni adını alan daire 1931'de yeni yapılan Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti binasına (bugünkü Genelkurmay ana binasına) taşınır; arşiv belgeleri de Milli Savunma Bakanlığı sineması ve çevresine depolanır.

1935'te Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin adı Genelkurmay Başkanlığı olarak değiştirilince Harp Tarihi Encümeni'nin adı da Genelkurmay Harp Tarihi Encümeni şekline almıştır. 1944'te Genelkurmay teşkilatında değişikliğe gidilerek Coğrafya Encümeni, Harp Tarihi Encümeni emrine verilmiş ve Genelkurmay Harp Tarihi Encümeni adı Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi ve Coğrafya Encümeni'ne dönüştürülmüştür. Encümen 1951'de Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi adını almıştır. Daire, 1955'te Dikmen Caddesi'ne bakan Deniz Kuvvetleri binası yanında, TBMM karşısında inşa edilen yeni binasına taşınmıştır. Hâlâ aynı binayı kullanmaktadır.

1964'te Askerî Müze de Askerî Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı adıyla Harp Tarihi Dairesi bünyesine alınmıştır. İki yıl sonra Stratejik Etütler Daire Başkanlığı da kurulmuştur. 1967'de de Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi adı Harp Tarihi Başkanlığı adıyla değiştirilmiştir. Bu tarihte bünyesinde; Sekreterlik, Harp Tarihi Dairesi, Stratejik Etütler Dairesi ile Askerî Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı bulunmaktadır. 1974'te Harp Tarihi Başkanlığı bünyesindeki Harp Tarihi Dairesi ile Stratejik Etütler Dairesi birleştirilerek Harp Tarihi ve Stratejik Etütler Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. Bu isim 1978'de Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı, 2004'te ise Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı, son yıllarda da Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı olarak değiştirilmiştir.

ATASE Daire Başkanlığı Arşivi'nin İçeriği

Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivinde Başkanlığın kuruluşundan itibaren gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda toplanan belge sayısı 1983 yılı itibariyle 6.597.059'a ulaşmıştır. ATASE Daire Başkanlığı'nın verilerine göre belge sayısı on milyona yaklaşmıştır. Belgelerin sayısında görülen sürekli artışın iki nedeni vardır. Birincisi tasnif işlemlerinin devam etmesidir. İkincisi ise her takvim yılı sonunda TSK'nın birlik ve kurumlarından, önemli görülen belgelerin ATASE Arşiv Müdürlüğüne gönderilmesi ve bunların da tasnife tabi tutulmasıdır. Arşiv belgelerinin toplanmaya başlandığı 1916'dan günümüze kadar Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere ATASE Daire Başkanlığı Arşivi'nde on dokuz koleksiyon meydana getirilmiştir. 1983'ten itibaren belgelerin konu, kronoloji, yer ve birlik esaslarına göre kart kataloglarının yapılmasına başlanmıştır. 1987'den sonra yeni bir tasnif uygulamasına başlanmış, belgeler kart kataloglarında özet olarak verilmiş, belgelerin tanınması ve korunması açısından girişilen bu tasnif işleminden beliren yeni ihtiyaçlar nedeniyle vazgeçilmiştir. Belgelerin yıpranmalarını ve kaybolmalarını önlemek amacıyla Eylül 1986'dan sonra mikrofiş sistemine geçilmiştir. 1988'de Anıtkabir'den getirilen Atatürk Özel Arşivi ve Kıbrıs Barış Harekâtı'nda ele geçirilen Rumca belgeler de tasnif ve kayıt işlemlerine dahil edilmiştir.

ATASE Daire Başkanlığı Arşivinde bulunan belge, harita, plan vb. materyallerin dörtte üçü Osmanlıca olup 1973'ten sonra bunların Latin harflerine çevrilmesine başlanmıştır. Ancak çok zaman alacağı düşünülerek bu işlemde daha sonra vazgeçilmiştir. Belgeler arasında Fransızca, İngilizce, Almanca ve Rusça olanlar da vardır.

Aralarında tahrirat, kuvvet cetveli, rapor vb. örnekler de bulunmasına rağmen kataloğu yayınlanan belgelerin büyük çoğunluğu telgraf türündedir. Bu, söz konusu arşivdeki materyallerin en eskisinin 19. yüzyılın ortalarına ait olmasından kaynaklanmaktadır. Arşivde Kataloğu hazırlanan belgelerin durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Sıra	Koleksiyon Başlığı	Koleksiyondaki Belgelerin Kapsadığı Tarih Aralığı	Belge Sayısı
1	Osmanlı-Rus (Kırım) Harbi (1853-1856)	14 Nisan 1849 – 18 Ağustos 1870	18.400
2	Osmanlı-Sırp Karadağ Harbi (1875-1877)	29 Temmuz 1870 - ?	5.877
3	Osmanlı-Rus (93) Harbi (1877-1878)	17 Mayıs 1833 – 24 Mart 1885	37.019
4	Osmanlı-Yunan Harbi (1897)	26 Eylül 1885 – 22 Şubat 1912	48.548
5	Osmanlı-İtalyan Harbi (1911-1912)	1905 – 1 Temmuz 1922	41.591
6	Osmanlı Devri İç Ayaklanmaları (1896-1914)	Bilinmiyor	Bilinmiyor
7	Balkan Harbi (1912-1913)	21 Aralık 1909 – 25 Kasım 1922	902.800
8	Birinci Dünya Harbi (1914-1918)	20 Mart 1913 – 5 Nisan 1923	3.671.470
9	İstiklâl Harbi (1919-1922)	1913 – 1927	1.996.694
10	Cumhuriyet Devri İç Ayaklanmaları (1923-1938)	Bilinmiyor	Bilinmiyor
11	Barış Faaliyetleri	Bilinmiyor	Bilinmiyor
12	Atatürk Koleksiyonu	Bilinmiyor	19.682
13	Kore Harbi (1950-1953)	Bilinmiyor	Bilinmiyor
14	Sıkıyönetim Belgeleri	Bilinmiyor	Bilinmiyor
15	Kıbrıs Barış Harekâtı (1974)	Bilinmiyor	Bilinmiyor
16	Körfez Savaşı (1991)	Bilinmiyor	Bilinmiyor
17	Tarihçeler	Bilinmiyor	Bilinmiyor
18	CENTO Koleksiyonu	Bilinmiyor	Bilinmiyor
19	Haritalar-Albümler	Bilinmiyor	Bilinmiyor

